

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان چاپ: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵

بررسی چگونگی آموزش صحیح مبحث حق و عدالت به دانش آموزان و راه هایی برای افزایش عدالت در زمینه آموزش

علی نصرتی بیگ زاده^۱، حسین نصرتی بیگ زاده^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد، واحد ایلخچی

۲- کارشناس آموزش ریاضی، دانشگاه فرهنگیان علامه امینی تبریز

alinosrati1377@gmail.com

چکیده

افزایش در عدالت آموزشی یکی از موضوعاتی است که سند تحول بنیادین توجه ویژه ای به آن داشته است و نظام آموزش و پرورش تلاش می کند همواره عدالت را در آموزش همگان رعایت کند. چه دانش آموزانی که در مناطق بسیار سطح بالا مشغول به تحصیل هستند و چه دانش آموزانی که در مناطق روستایی و ضعیف از نظر امکانات. آموزش رعایت حق و حقوق دیگران، می تواند یکی از مفاهیم بسیار ضروری و مهم به دانش آموزان باشد. اگر دانش آموزی در کودکی نتواند رعایت حقوق دیگران را به خوبی درک کرده و آموزش ببیند، در بزرگسالی با مشکلاتی همراه خواهد بود. آموزش عدالت و حق به دانش آموزان یکی از مهم ترین ارکان تربیت شهروندان مسئولیت پذیر و آگاه است. این مقاله به بررسی اهمیت آموزش این مفاهیم در مدارس و تأثیر آن بر رشد فردی و اجتماعی دانش آموزان می پردازد. با توجه به اینکه عدالت و حق از جمله ارزش های بنیادین هر جامعه ای هستند، آموزش آن ها به نسل جوان می تواند به تقویت این ارزش ها و ایجاد جامعه ای عادلانه تر و منصف تر کمک کند.

کلمات کلیدی: آموزش و پرورش، رعایت حق، عدالت آموزشی، دانش آموزان

مقدمه

در جوامع انسانی، بنیادی ترین کار، تعلیم و تربیت است. کسی که رسالت تعلیم و تربیت را به دوش می کشد، «معلم» است. بنابراین، به هرگونه تلاشی که برای هدایت و آموزش انسان به منظور تربیت و تکامل صورت می گیرد، معلمی می گویند. بر همین اساس پیامبران معلم بشر خوانده می شوند. در نظام آموزشی، کسانی که رسالت آموزش و پرورش فرزندان ما را از دوره کودکی و تحصیلات ابتدایی تا دوره جوانی و تحصیلات عالی بر عهده می گیرند، معلم هستند؛ همان انسان های شریف، قانع و وظیفه شناسی که از سر تعهد و دلسوزی، به ساختن و شکل دهی شخصیت و استعداد های دانش آموزان مشغول اند. (یازلو، ۱۴۰۰)

عدالت در نظام آموزشی

عدالت یعنی برقرار کردن تعادل، و عدل به معنای واقعی کلمه آن است که هر چیزی در جای خود باشد؛ یعنی دادن حق هر صاحب حق ۱. اما در نظام آموزشی، یعنی نصیب برابر ۲؛ یعنی بهره مندی برابر؛ یعنی مناطق برخوردار و غیربرخوردار همگی به یک اندازه از نظام آموزش و پرورش برخوردار باشند؛ چه سخت افزاری و چه نرم افزاری. این برخورداری ابعاد گوناگونی دارد و در

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

این مقاله مجال پرداختن به همه ابعاد وجود ندارد. عدالت یا نصیب برابر آموزشی را باید در نحوه استقرار هر یک از عناصر برنامه درسی در مناطق گوناگون جست و جو کرد. یکی از عناصر برنامه درسی که مهم ترین عنصر نظام آموزشی نیز قلمداد می شود، معلم است. موضوعی که باید مورد بحث و بررسی قرار گیرد، آن است که معلم با استقرار عدالت چه نسبتی دارد؟ پیش از پرداختن به نقش معلم در عدالت آموزشی، باید وظیفه آموزش و پرورش در تأمین معلم، به شکلی عادلانه بررسی شود. نظام آموزشی به مثابه هر نظام، از سه مؤلفه درون داد، فرایند و برون داد تشکیل شده است. یکی از درون داده های مهم نظام آموزشی، معلم است که توسط وزارت آموزش و پرورش گزینش، جذب، تربیت و به کار گرفته می شود و ارتقای حرفه ای او به عهده نظام آموزشی است تا هم بتواند اثرگذار باشد و هم از قافله پیشرفت جا نماند. این عنصر یگانه باید با ویژگی های یکسان به تمام مدرسه ها اعزام شود. منظور از ویژگی های یکسان، در دو بعد کمی و کیفی است. به عبارت دیگر، هم کلیه کلاس ها باید معلم داشته باشند و هم کلیه معلمان به کار گرفته شده باید حداقل کیفیت ها را داشته باشند. ویژگی ها فردی و شغلی معلم عبارت اند از: (یازرلو، ۱۴۰۰)

- سلامت جسمی و روحی؛
- اشتیاق و انگیزه کاری؛
- سواد علمی و فناورانه (کفایت علمی و فناورانه)؛
- صلاحیت های حرفه ای و شایستگی های عمومی برای تعلیم و تربیت؛
- طی دوره های آموزشی کوتاه مدت و بلندمدت (توجیهی، بازآموزی، جبرانی و دانش و مهارت افزایی)؛
- خودراهبری، خودارزیابی و خودکنترلی (یازرلو، ۱۴۰۰)

کارکردهای معلم

کارکردها یا نقش هایی که معلم بر عهده دارد، او را به الگویی بلامنازع تبدیل کرده است. از یک سو تدریس علوم و دانش های گوناگون را بر عهده دارد و از سوی دیگر عهده دار جامعه پذیر کردن دانش آموزان است. از سویی آموزش می دهد و از سوی دیگر پرورش روح انسان ها را بر عهده می گیرد. به تعبیر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، او مربی است و کارش تربیت متربی است. هم گفتارش اثربخش است و هم رفتارش الگو قرار می گیرد. پس حساس ترین نقش را در نظام آموزشی دارد. تصویری که او از عدالت و سایر ارزش ها به دانش آموزان می دهد، همچون نقش روی سنگ، عمیق و ماندگار است. (یازرلو، ۱۴۰۰)

معلم کارکردهای فراوانی می تواند داشته باشد که به برخی از آن ها در این مقاله اشاره می شوند:

عدالت در تدریس

عدالت در تدریس معلم با انتخاب روش تدریس مناسب، می تواند جلوه ای از عدالت را به نمایش بگذارد. چنانکه بر اساس روش های تدریس، معلمان سه دسته اند: توضیح دهنده، مشارکت دهنده و توانمندساز.

به نظر شما کدام روش تدریس به عدالت نزدیک تر است؟ معلم توضیح دهنده بر موضوع درس تسلط دارد، اما آگاهی او از روش تدریس اندک است. تدریس او بر محور سخنرانی و توضیح استوار است. برخی دانش آموزان با او همراه هستند. برخی از همراهی معلم ناتوان اند. معلم مشارکت دهنده بر موضوع درس تسلط دارد و افزون بر آن، با روش تدریس نیز آشناست. او می کوشد از فعالیت های جالب بهره بگیرد و دانش آموزان را در کارها مشارکت دهد. در عین حال مدیریت صحیحی را در کلاس اعمال می کند. (یازرلو، ۱۴۰۰)

معلم توانمندساز در مرحله عالی حرفه ای قرار دارد. او نه فقط موضوع درس و روش تدریس را به خوبی می شناسد، بلکه به تفکرات و احساسات دانش آموزان به مثابه دیگر عوامل یادگیری نیز توجه دارد. هدف او به هنگام توضیح درس، مشارکت دادن دانش آموزان است و برقراری مدیریت مؤثر بر کلاس درس. او به تفکرات و احساسات پاسخ می دهد. چنین معلمی اعتماد به نفس بالایی دارد. به حدی که دانش آموزان را در مدیریت کلاس درس سهیم می کند یا اینکه کلاس درس را یکسره به آنان می سپارد و خود راهنماست. با گفت و گو و مشورت با دانش آموزان تصمیم می گیرد تا در آنان توان یادگیری را عملی سازد (هوشیار، ۱۳۸۶).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

معلمی که تمامی این روش‌ها را می‌شناسد و می‌داند هر یک را در چه درسی و در چه کلاسی به کار گیرد و به تعبیری تدریس او مبتنی بر استانداردهاست و تدریس بر اساس استاندارد، بهبود فرایند کار در آموزش و پرورش است، عادل‌تر است و عدالت را معنا می‌بخشد.

عدالت در توجه

توجه معلم به دانش‌آموزان می‌تواند با عدالت یا با بی‌عدالتی همراه باشد. آنجا که برخی دانش‌آموزان بنا بر عللی بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرند و این توجه بیشتر بر محور داشته‌های آنان صورت می‌پذیرد، احساس بی‌عدالتی را در دانش‌آموزان دیگر ایجاد می‌کند. پس در توزیع توجه، عدالت معنا می‌یابد. معلم در این معنا سهیم است. توجه به زمان آموزش و جلوگیری از هدر رفت آن از دیگر کارکردهای معلمان است. وقتی از زمان آموزش سخن می‌گوییم، منظور زمانی است که به همه فعالیت‌های آموزشی در یک زمان خاص اختصاص می‌یابد. این زمان صرفاً مخصوص حضور در کلاس نیست، بلکه پیش و پس از کلاس را هم شامل می‌شود. (یازرلو، ۱۴۰۰)

اما در زمان کلاس هم عدالت باید رعایت شود. یکی از مهم‌ترین حقوق دانش‌آموزان، زمان و فرصت تحصیل آنان است (قراملکی، ۱۳۹۵: ۱۲۵). آمادگی معلم برای حضور در کلاس، افزایش کیفیت یادگیری در کلاس، نشاط‌انگیز بودن و جذب دانش‌آموزان در کلاس درس، و مدیریت زمان همگی بیانگر عدالت آموزشی هستند. طوری که لحظه‌لحظه کلاس درس واقعاً کلاس درس باشد. این بدان معنا نیست که لحظه‌ای نباید آرام گرفت. خیر، از فضا سازی کلاس تا تدریس و ارزشیابی همگی در راستای عدالت هستند و افزایش بهره‌وری در کلاس مدنظر است.

سوالات و اهداف پژوهش:

۱. تعریف عدالت آموزشی:
 - توضیح دادن مفهوم عدالت آموزشی و نقش آن در فرایند آموزش و پرورش.
 - بررسی تعریف‌ها و مفاهیم مختلف عدالت آموزشی از دیدگاه‌های مختلف، از جمله ادیان، فلسفه، و علوم اجتماعی.
۲. چگونگی اجرای عدالت آموزشی:
 - بررسی راهکارها و روش‌هایی که می‌تواند به تحقق عدالت آموزشی در مدارس کمک کند.
 - تأکید بر نقش معلمان و مدیران در اجرای عدالت آموزشی.
۳. تأثیر عدالت آموزشی بر عملکرد دانش‌آموزان:
 - بررسی تأثیر عدالت آموزشی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.
 - توجه اهمیت توزیع مناسب امکانات و منابع در مدارس به منظور حداکثری کردن عدالت آموزشی.
۴. مسائل و چالش‌ها در عدالت آموزشی:
 - بررسی مشکلات و موانع در تحقق عدالت آموزشی، به ویژه در مناطق محروم.
 - ارائه راهکارها برای بهبود عدالت آموزشی در این مناطق.

آموزش مفهوم عدالت به کودکان

کودکان در سنین مختلف با رشد و آگاهی از محیط اطراف، به درک از عدالت و قانون اطلاعات نسبی پیدا می‌کنند. این درک کودک باید توسط والدین آموزش داده شود. درک کودک از عدالت باید با توجه به سن صورت بگیرد. کودکانی که نسبت به قوانین و عدالت اطلاعات کمتری دارند، نسبت به همسالان که درک درستی از عدالت دارند، ناپخته تر عمل می‌کنند. رشد اخلاقی کودکان نیازمند آموزش مناسب والدین است. کودکان از سن ۴ سالگی با مفاهیم اخلاقی اصولی آشنا می‌شوند. درک کودک از عدالت نیز در همین سن باید آغاز شود. زمانی که کودک با عدالت آشنا می‌شود، اگر با بی‌عدالتی روبرو شود، با خشم و واکنش تند برخورد خواهد کرد. (رسولی، ۱۴۰۰)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بنابراین برای آموزش درک کودک از عدالت حتما باید به سن، توانایی ها و درک کودک توجه شود. همچنین کودک باید برای درک این موضوعات با نظارت روانشناس کودک پیش برود. در این مقاله راجع به سنین مختلف درک کودک از عدالت توضیح داده‌ایم.

عوامل موثر رشد درک کودک از عدالت

یکی از عوامل و فاکتورهای مهمی که می‌تواند نقش موثری در تکامل و شکوفایی خصیصه درک کودک از عدالت داشته باشد، اعضای خانواده او به ویژه پدر و مادر کودک می‌باشد. کودکی که در مراحل رشد و تکامل خود قرار دارد به میزان زیادی از والدین و نحوه رفتار و برخوردهای آن‌ها با خود تاثیر می‌پذیرد. و در همین مرحله می‌تواند بسیاری از ارزش‌ها و ویژگی‌های رفتاری را از آن‌ها فرا بگیرد. وجود کمک‌ها و هدایت‌های والدین می‌تواند کودک را در دوره رشد و تکامل خود در مسیر درست قرار داده. و او را به والاترین مرتبه از تکامل روانی و شخصیتی برساند. پدران و مادران به عنوان الگوهایی در تمام زندگی یک کودک حضور داشته و بر پرورش و ظهور خصایص مختلف اخلاقی در او اثر خواهند گذاشت. (رسولی، ۱۴۰۰)

آنچه که یک کودک در روابط خود با سایرین به عنوان عدالت و برابری می‌شناسد. و آن بخش از این خصیصه که به عنوان یک ارزش اخلاقی در باورهای او نهادینه می‌شود، به میزان زیادی تحت تاثیر رفتارهای والدین او و آموزش‌های آنان به کودک می‌باشد. هر کودکی در دوره‌های مختلفی از رشد و تکامل خود به درک‌های متفاوتی از مفهوم عدالت می‌رسد که در ادامه به بررسی هر کدام از این دوره‌ها خواهیم پرداخت. برای درک روند رشد شناختی کودک کلیک کنید.

چرا درک کودکان از عدالت در هر دوره سنی نسبت به سنین قبل متفاوت است؟

درک کودک از عدالت در هر دوره سنی متفاوت است. پس از تولد کودک تا زمانی که رشد و تکامل او ادامه دارد. صفات شخصیتی و اجتماعی کودک دستخوش تغییر شده و رفته رفته درک او از این خصوصیات کامل‌تر و گسترده‌تر خواهد شد. از این رو مفاهیمی که به عدالت و تساوی بین افراد مربوط می‌شوند هم در دوره‌های مختلف سنی در کودکان با هم تفاوت‌هایی داشته و در طول زمان تکامل پیدا خواهند کرد.

بنابراین والدین موظفند یا خود رشد این خصوصیت‌ها را در کودک‌شان کنترل کرده و هدایت نمایند. و یا اگر از آن دسته والدینی می‌باشند، که نمی‌توانند وقت زیادی را برای پرورش و یاد دادن مهارت‌ها و آموزه‌های زندگی به او سپری کنند. حتما این وظیفه مهم را به یک مربی یا آموزگار خوب محول کنند تا از کسب آموزش‌های کافی و مناسب توسط کودک و به سلامت عبور کردن او از این مرحله از رشد شناختی و تکاملی وی اطمینان حاصل کنند. (رسولی، ۱۴۰۰)

مفهوم عدالت در اواسط کودکی (۴ تا ۸ سالگی)

وقتی که کودکان وارد سن ۴ سالگی می‌شوند. رفته رفته توانایی‌های شناختی آن‌ها فعال شده. و می‌توانند مفاهیم و موضوعات مشخصی را شناخته و درک کنند. مفهوم عدالت هم یکی از خصوصیات اخلاقی و شناختی است که در این مرحله از رشد کودک تجلی می‌یابد. درک کودک از عدالت در این مرحله قادر است تا رفتارهای ناعادلانه و همراه با تبعیض را شناسایی کرده و اگر بر خلاف خواسته‌ها و منافع او باشند، واکنشی همراه با عصبانیت و نارضایتی نسبت به این بی‌عدالتی‌ها از خود بروز دهد. (رسولی، ۱۴۰۰)

به عنوان نمونه وقتی هدایایی در بین کودکان ۴ تا ۸ ساله توزیع می‌شود، اگر هدیه یکی از آن‌ها در مقایسه با دیگران کوچک‌تر و کمتر باشد، این کودک نسبت به این بی‌عدالتی اعتراض کرده و از این امر ناراحت و عصبانی خواهد شد. کودکان در این دوره سنی بیشتر به خود متکی بوده و تنها به خودشان اهمیت می‌دهند. از این رو سایر کودکان نسبت به این رفتار ناعادلانه اعتراضی نداشته. و تنها کودکی که این رفتار در حق او انجام پذیرفته، شکایت خواهد کرد. وظیفه والدین در این مرحله از رشد کودکان، تشویق رفتارهای عدالت خواهانه در کودک و آموزش رفتارهای عادلانه به او می‌باشد. تا این مفهوم را به عنوان یک ارزش رفتاری و اخلاقی در او پرورش دهند. (رسولی، ۱۴۰۰)

مفهوم عدالت در اواخر کودکی (۸ تا ۱۳ سالگی)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

برای مفهوم درک کودک از عدالت در سن ۸ سالگی تا ۱۳ سالگی به این بخش مقاله دقت داشته باشید. پس از ورود به ۸ سالگی و طی آخرین سال‌های دوران کودکی، درک و شناخت کودک از مفاهیم مربوط به عدالت توسعه یافته و گسترده‌تر خواهد شد. این مرحله این درک در کودکان ایجاد خواهد شد. که رعایت برابری و مساوات در میان افراد باعث بهبود روابط و پیشبرد بهتر آن‌ها خواهد شد. و اگر عدالت در جامعه بیشتر مورد توجه قرار بگیرد، به دنبال آن آسیب‌های ناشی از بی عدالتی و عدم رعایت آن در میان مردم نیز کمتر خواهد شد. در همین راستا خود کودکان هم سعی خواهند کرد تا بیشتر و بهتر این مفهوم را وارد زندگی و رفتارهای خود کرده و از آن پیروی کنند. (رسولی، ۱۴۰۰)

در کنار تمام این موارد، همانطور که ذکر شد، والدین کودک، آموزه‌های آن‌ها و محیط و جامعه‌ای که کودک در آن رشد و نمو می‌یابد. نیز می‌توانند تاثیر بسزایی در شکل‌گیری خصوصیات اخلاقی و ویژگی‌های رفتاری کودک داشته باشند. به عنوان مثال چنانچه محیطی که کودک در آن قرار داشته و رشد می‌کند، دربرگیرنده تفکرات همراه تبعیض نسبت به نژادهای مختلف انسان‌ها باشد، مفهوم درک کودک از عدالت محقق نخواهد شد. و این برداشت غلط در تصورات و باورهای کودک هم رسوخ خواهد کرد. بدین ترتیب آموزه‌های نادرست و شیوه نادرست رفتار در محیط خانواده باعث خواهد شد تا مفهوم اصلی عدالت به خوبی در کودک جا نیفتاده و این خصیصه در او تثبیت نشود. (رسولی، ۱۴۰۰)

مفهوم عدالت در دوره بلوغ و نوجوانی (بعد از ۱۳ سالگی)

در این مرحله درک کودک از عدالت، مفاهیم و ضوابطی که تا به الان کسب کرده افزایش یافته. و قادر است بدون این که به نتایج و فواید یک عمل بنگرد، برای آن احترام قائل شده. و پایبندی خود نسبت به آن خصوصیت را نشان دهد. به گونه‌ای که اگر در شرایطی قرار گیرد که پای دفاع از ارزش‌ها و باورهای خود و در مقابل، منافع شخصی او در میان باشد. جانب‌داری از حق و رعایت انصاف و عدالت را مهم‌تر شمرده و منافع خود را فدای اعتقادات و باورهایش خواهد کرد. البته این حالت در صورتی اتفاق می‌افتد که تربیت و پرورش کودک به بهترین نحو انجام گرفته باشد. و تمام نکات و ارزش‌های اخلاقی به شیوه درست توسط والدین به کودکان انتقال داده شده باشد. در غیر این صورت حتی ممکن است تا سال‌ها بعد از این مرحله و رسیدن به دوره جوانی و بزرگسالی هم آن نگرش صحیح در فرد شکل نگرفته باشد. (رسولی، ۱۴۰۰)

برای این که بتوانید با رفتارهای درست و آموزش‌های صحیح به کودک خود در مراحل مختلف رشد او آشنا شوید. می‌توانید با کمک گرفتن از یک مشاور و استفاده از راهنمایی‌های او، بهترین و آموزنده ترین رفتار را در مقابل کودک خود انجام داده. و او را به بالاترین سطوح رشد شخصیتی و اخلاقی برسانید. (رسولی، ۱۴۰۰)

آموزش عدالت به کودک

آموزش عدالت به کودک کار ساده ای نیست. بنابراین با کلمات و گفتگوهای ساده نمی‌توان درک کودک از عدالت را گسترش داد. روش‌هایی وجود دارد که با کمک آن والدین می‌توانند عدالت را به کودک آموزش دهند.

نوبت را به کودک آموزش دهید

یکی از روش‌های درک کودک از عدالت، آموزش نوبت است. والدین با کمک بازی‌هایی مانند خانه سازی، قایم باشک، بازی گوش دادن به نوبت و صحبت تک به تک به صورت انفرادی می‌توانند نوبت را به کودک آموزش دهند.

رفتار منصفانه و ناعادلانه را دقت کنید

با کودک به تماشای فیلم، کارتون و مطالعه کتاب بپردازید. اگر رفتار ناعادلانه ای صورت گرفت، به کودک بگویید که آیا به جای این رفتار، چه رفتاری بهتر بود صورت بگیرد؟ برای اینکه رفتار ناعادلانه را به کودک آموزش دهید، باید وقت زیادی را صرف کنید. و به او روش‌های خوب و بد رفتار را با کمک فیلم و آموزش ارائه دهید. در همین جهت برای درک کودک از عدالت، به رفتارهای منصفانه دقت داشته باشید. (رسولی، ۱۴۰۰)

گفتگو کنید

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اگر کودک به درجه ای از سن رسیده باشد که توانایی نظر دادن داشته باشد، باید با او صحبت کنید. مثلاً از او بخواهید که در رابطه با انصاف نظر خود را اعلام کند. با یکدیگر بحث کنید که کدام رفتار مناسب و کدام نامناسب است. با او بحث کنید و در صورت صحبت های منطقی، با فرزند خود همدلی کنید. بنابراین یکی از روش های آموزش درک کودک از عدالت، گفتگو است. (رسولی، ۱۴۰۰)

بازی کنید

از دیگر روش های درک کودک از عدالت، بازی است. نقش های متنوعی بازی کنید و از کودک بخواهید تا رفتار خوب و بد را تشخیص دهد. زمانی که در حال نقش بازی کردن هستید گاه رفتار جدی داشته باشید تا قوه عدالت کودک را تحریک کنید. احتمالاً در این شرایط با جمله "ناعادلانه است" روبرو خواهید شد. (رسولی، ۱۴۰۰)

چگونه عادلانه رفتار کردن را به کودکان خردسال آموزش دهیم؟

آموزش مفهوم عدالت به کودکان کار آسانی نیست. دو کلمه مورد علاقه کودک «نه» و «من» هستند که هیچ کدام برای عادلانه رفتار کردن مفید نیستند و با توجه کوتاه آنها، نشستن و توضیح چنین مفهوم انتزاعی اصلاً کار ساده‌ای نیست. اما نگران نباشید! در ادامه با چند روش ساده می‌توانید به فرزندتان انصاف را بیاموزید تا شانس بیشتری برای بزرگ شدن به‌عنوان افرادی عادل، منصف و مهربان داشته باشید. (بهرامی، ۱۳۹۵)

۱. نوبت‌گیری را تمرین کنید.

این نقطه شروع خوبی برای کودکان است. از طریق انجام بازی‌هایی مانند قایم باشک و خانه‌سازی به نوبت، والدین می‌توانند درک اساسی از نوبت گرفتن که عنصری از عدالت است، ارائه دهند. والدین و مراقبان با پرورش مهارت‌های نوبت دهی، درک اساسی از انصاف را در اختیار کودکان قرار می‌دهند. انجام بازی‌های تعاملی با توالی نوبت به نوبت، بازی جوانمردانه را در سطحی مناسب از نظر رشد آموزش می‌دهد. علاوه بر این، پایین آمدن در سطح کودک برای برقراری ارتباط و مکث برای پاسخگویی، ساختار نوبتی را نشان می‌دهد که برای گوش دادن و پاسخ دادن ارزش قائل هستید (حتی اگر هنوز با کلمات ارتباط برقرار نکرده باشد). برای بچه‌های بزرگ‌تر، از بازی‌ها به‌عنوان فرصتی برای الگوسازی و توضیح این‌که چرا با مجموعه‌ای از قوانین بازی می‌کنیم، چگونه به نوبت‌بازی می‌کنیم و چگونه یکدیگر را تشویق می‌کنیم و چگونه می‌توانیم اخلاق خوب را بدون توجه به نتیجه نشان دهیم، استفاده کنید. (بهرامی، ۱۳۹۵)

۲. به منصفانه و ناعادلانه رفتار کردن توجه کنید.

وقتی دیگران به شیوه‌ای منصفانه یا ناعادلانه رفتار می‌کنند، توجه خود را به رفتارهای کتاب‌ها، فیلم‌ها و زندگی جلب کنید. از فرزندتان سؤالاتی بپرسید: "راه دیگری که او می‌توانست برای همه چیز عادلانه عمل کند چیست؟" یا "او چگونه به طرف مقابل انصاف نشان داد؟" برای کمک به کودکان در ارزیابی درک خود از عدالت با دعوت از آنها برای تقسیم اسباب‌بازی‌ها یا نقلات، فرصت‌هایی را برای کودکان فراهم کنید تا عدالت را رعایت کنند. (بهرامی، ۱۳۹۵)

۳. عادلانه رفتار کردن را تحسین کنید.

لحظه‌ای وقت بگذارید و تشخیص دهید که چه زمانی فرزندتان منصفانه رفتار می‌کند. کمک به او برای توجه به انصاف در رفتارهای خود، به او کمک می‌کند تا درک خود را از این مفهوم افزایش دهد. وقتی فرزندتان را در حال بازی بر اساس قواعد بازی یا نشان دادن روحیه ورزشی خوب او می‌بینید، چه برنده باشد و چه ببازد، او را تحسین کنید. وقتی مشاهده می‌کنید که او با دیگران هم محترمانه و هم با ملاحظه رفتار می‌کند، اذعان کنید. در هر صورت، هر زمان که فرزندتان رفتار منصفانه‌ای از خود نشان داد، آن را بشناسید. مطمئن شوید که آنها می‌دانند که شما این رفتار را تحسین می‌کنید و باعث خوشحالی شما می‌شود. ایجاد این پیوند بین عدالت و مثبت بودن بسیار مهم است. به راحتی می‌توان در دام این باور افتاد که انصاف به معنای از دست دادن است، یعنی "من به آنچه می‌خواهم نمی‌رسم". این تصور بزرگ را نادیده می‌گیرد. وقتی مردم در برخورد با یکدیگر منصف باشند، همه سود می‌برند، جامعه شکوفا می‌شود و هیچ کس عقب نمی‌ماند. بنابراین لحظات عادلانه رفتار کردن فرزندتان را

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تشویق و تحسین کنید و او را به خاطر آنچه هستند بشناسید. کودکی که در برابر "من" مقاومت می‌کند و با "ما" درگیر می‌شود، برای یک کودک، این یک موفقیت است. آن را از طریق تقویت رفتارهای مثبت تشخیص دهید و به آن‌ها کمک خواهید کرد تا به این مسیر دشوار پایبند باشند. (بهرامی، ۱۳۹۵)

۴. بحث کنید.

اگر فرزند شما به اندازه کافی بزرگ شده است که بتواند یک مکالمه داشته باشد، وقت آن است که در مورد انصاف صحبت کنید و هر چند وقت یکبار که لازم است آن را انجام دهید. شما باید پایه و اساس درک فرزندان از این مفهوم انتزاعی را آموزش دهید. و برای انجام این کار، باید خودتان آن را درک کنید. بیابید نگاهی به این بیندازیم که عدالت در واقع چیست و به همان اندازه مهم، چه چیزی نیست. با توجه به روانشناسی امروز، سه ایده متفاوت در مورد این که منظور از عدالت چیست وجود دارد. ایده اول برابری است، که به سادگی به این معنی است که به همه فرصت‌های یکسانی برای موفقیت ارائه می‌شود. از هر نژاد، طبقه اجتماعی یا جنسیت، عادلانه است که فرصت‌های یکسانی برای موفقیت داشته باشید و با شما با همان مهربانی و احترام اولیه مانند بقیه رفتار شود. دومی استحقاق است. این ایده‌ای است که عدالت شامل آن می‌شود که مردم به آنچه که لیاقتشان را دارند دست یابند. سوم نیاز است. این امر تعهداتی را که همه انسان‌ها در قبال یکدیگر دارند در نظر می‌گیرد و این ایده است که به افرادی که توانایی کم‌تری دارند باید آنچه برای موفقیت نیاز دارند داده شود. به عنوان مثال، اغلب عادلانه است که کودکی که از یک محیط کم درآمد می‌آید برای تکمیل تحصیلات خود کمک مالی دریافت کند. این تعریف مستلزم شفقت و همدلی است و اجرای آن سخت است. (بهرامی، ۱۳۹۵)

۵. نقش بازی کنید.

یکی از بهترین راه‌ها برای آموزش مفاهیم انتزاعی به کودک، انجام یک بازی است. بیابید به یک مثال از این نگاه کنید: بین فرزندان و چند نفر از دوستانشان مقداری آب‌نبات پخش کنید. این نقش آفرینی را با توزیع نابرابر آن شروع کنید، به یک کودک بیشتر از بقیه آب‌نبات بدهید. به احتمال زیاد شما با فریاد اعتراض "عادلانه نیست!" روبه‌رو خواهید شد. به این کار ادامه دهید و از فرزندان خود بپرسید که چگونه می‌توان وضعیت را منصفانه کرد، آن‌ها احتمالاً پیشنهاد می‌دهند که تعداد مساوی داشته باشند. اکنون فرصتی دارید که سایر احتمالات را برای رعایت عدالت بررسی کنید، آن‌هایی که مبتنی بر نیاز یا شایستگی هستند. (بهرامی، ۱۳۹۵)

بچه‌ها را به دو گروه تقسیم کنید؛ مثلاً به «کودکان» و «بزرگسالان». به بحث هیجان دهید: چه کسی اکنون آب‌نبات بیشتری می‌گیرد؟ آیا کودکان آن‌ها را به این دلیل دریافت می‌کنند که بیشتر آب‌نبات می‌خواهند؟ آیا عدالت در این مورد به معنای شادی برابر است یا توزیع برابر؟ حالا برای تکه‌های آب‌نبات قیمت تعیین کنید، مثلاً هر کدام یک سکه. به گروه «بزرگسالان» مقداری پول بدهید. گروه «کودکان» به دلیل نداشتن پول ناراحت خواهند شد. پس چگونه باید آب‌نبات تقسیم شود، در حالی که نمی‌تواند سکه‌ای پرداخت کنند؟ گفتگوی هدایت شده‌ای که این تمرین‌ها ایجاد می‌کنند، می‌تواند یکی از بهترین راه‌ها برای آموزش همه چیز در مورد انصاف به فرزندان باشد؛ نه تنها این، بلکه برای دیدن نتایج مثبت در صورت عادلانه رفتار کردن. (بهرامی، ۱۳۹۵)

عدالت آموزشی از نظر تا عمل

شرط لازم برای دسترسی به جامعه‌ای متعالی، پویا و توسعه‌یافته، تأمین و بروز مقوله عدالت است. هر قدر پدیده عدالت بیشتر تعمیم یابد و برای گسترش و بسط آن هم‌اندیشی شود، قطعاً به جامعه‌ای پایدار و توسعه‌یافته‌تر منجر می‌شود. از پیامدهای نبود عدالت، افزایش شکاف طبقاتی، نارضایتی و نابهنجاری در ابعاد گوناگون است که نتیجه‌ای جز تحول و تغییر نظام نداشته است. تعریف‌های واژگانی و مفهومی، تعیین مصداق‌ها، راهکارها و روش‌های تحقق عدالت، از مباحث جدی ادیان الهی، مکاتب و اندیشه‌ورزان تاریخ بشر بوده است. مصلحان اجتماعی با هرگرایش، زمان و مکانی اتفاق نظر داشته‌اند که رسیدن به عدالت و ثبات اجتماعی مطلوب، تنها با عبور از شاهراه عدالت آموزشی میسر است. توجه به کودکان به‌عنوان یادگیرندگان موفق مادام‌العمر و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شهروندان مؤثر، راهی مطمئن برای تحقق عدالت اجتماعی از طریق درهم شکستن چرخه فقر نسلی است. بدین لحاظ، موضوع عدالت آموزش محور مستدام، از بحث‌های راهبردی همه نظام‌ها بوده است. (رستما، ۱۴۰۰)

عدالت در سند راهبردی آموزش و پرورش کشور

نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران تحولی بنیادین را مبتنی بر آرمان‌های نظام اسلامی، در چارچوب یک سند راهبردی ۱ در دست اجرا دارد. در «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» که کلمه عدالت بارها در آن آمده است، بسط و گسترش عدالت آموزشی از راهبردهای اصلی است و توسعه آموزش و پرورش با کیفیت برای تمامی گروه‌های هدف تبیین شده است. رویکرد محوری این سند راهبردی، عدالت تربیتی است. در سند تحول، واژه تربیت با تعریف «فرایند تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متربیین، به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده‌شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد» معنا شده است. یعنی مجموعه‌ای از فعالیت‌های آموزشی و پرورشی رایج که به تقویت مهارت‌ها و توانمندی‌های فرد و شایستگی‌های او در تمام ساحت‌های وجودی وی کمک می‌کند. بنابراین، عدالت تربیتی یعنی عدالتی که به تربیت در همه ساحت‌های شش‌گانه زیستی - بدنی، علمی - فناوری، زیبایی‌شناختی - هنری، اجتماعی - سیاسی، اعتقادی - اخلاقی و اقتصادی وجودی انسان بپردازد؛ مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و با هدف تحقق شجره طیبه. برای تحقق عدالت باید به همه ابعاد وجودی انسان در کنار هم توجه شود؛ به نحوی که از طریق رشد متعادل و متوازن، هیچ بُعدی به دلیل حاکمیت ابعاد دیگر فراموش نشده باشد. (رستما، ۱۴۰۰)

عدالت تربیتی زمانی محقق می‌شود که عدالت آموزشی و فرصت یادگیری برای رشد همه‌جانبه مخاطب فراهم باشد. اگر نظام آموزش و پرورش بتواند این فرصت یادگیری را ایجاد کند و یک انسان چندبُعدی تربیت کند، می‌توان گفت عادلانه برخورد کرده است. اما اگر در هر بُعدی کم بگذارد، به انسان بی‌عدالتی شده، زیرا اجازه رشد همه‌جانبه از او گرفته شده است.

درهم تنیدگی عدالت، فرهنگ و تربیت

وفق پیام مقام معظم رهبری ۲، باید اذعان کنیم که در دهه پیشرفت و عدالت، نمره مطلوبی در باب عدالت به دست نیاورده‌ایم. بر این مبنا دو مقوله «اقتصاد و فرهنگ» در صدر اولویت‌های کشور اعلام می‌شود تا از طریق تیمار و تقویت این دو شاهپر تضعیف‌شده محور توسعه، بدنه کهن مرز و بوم ایران اسلامی را در بلندای افتخاری مقتدرانه، همچنان جاودانه مستحکم کرد. شاید با استمرار تحول ملی، محور تحول فراملی و مشاهده طلوع و استقرار مصداق تام عدالت مهیا شود!

اولویت فرهنگ در توسعه عدالت را می‌توان معادل با تحقق عدالت فرهنگی برشمرد. بررسی تحلیلی مبین این است که گلوگاه تحقق عدالت فرهنگی، توسعه و تعمیم عدالت تربیتی در کشور است. بنابراین، عدالت فرهنگی به‌گونه‌ای جدانشدنی، با عدالت تربیتی و عدالت آموزشی گره خورده است. آموزش به‌طور کلی مؤلفه‌ای فرهنگی است و مقوله آموزش و پرورش در بستر فرهنگ جامعه تداوم دارد؛ به نحوی که میان نظام آموزشی با فرهنگ جامعه داد و ستدی مستمر و نهادینه وجود دارد. (رستما، ۱۴۰۰)

وضعیت اجرای عدالت تربیتی

با توجه به وظیفه حاکمیتی دستگاه تخصصی متولی تعلیم و تربیت عمومی و همگانی در کشور و حسب قوانین و اسناد مصوب، وزارت آموزش و پرورش مسئول سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هدایت و نظارت در خصوص توسعه عدالت در حوزه آموزش و پرورش (تربیت) است. بر این مبنا، مقام معظم رهبری طی سیاست‌های ابلاغی تحولی و سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه، در ایجاد تحول بنیادین در آموزش و پرورش کشور از طریق اجرای سند مذکور توصیه مؤکد و مکرر داشته‌اند. شاید در شرایط فعلی یک تعریف کاربردی که بتوان در حوزه آموزش و پرورش ارائه داد، تعادل و توازن فرصت‌های یادگیری برای همه است. هر کودک ۳ متناسب با ظرفیتی که دارد، باید فرصت یادگیری داشته باشد و تا جایی که فرصت و استعداد او اقتضا می‌کند، رشد کند. اگر چنین شرایطی برای جامعه ایجاد شود، در واقع اصل عدالت رعایت و تعمیم یافته است، زیرا تحقق عدالت تربیتی مستلزم عدالت آموزشی و فراهم‌شدن دسترسی به آموزش و پرورش با کیفیت برای تمامی کودکان است. (رستما، ۱۴۰۰)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در نظام آموزش و پرورش شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی به‌عنوان مصداق‌های عدالت آموزشی تعیین شده‌اند و در منابع به‌صورت طبقه‌بندی شده وجود دارند. از جمله آن‌ها می‌توان به نسبت دانش‌آموز به معلم یا نسبت دانش‌آموز به فضا یا تراکم دانش‌آموز به کلاس اشاره کرد. همه این‌ها شاخص‌های توزیع عدالت در آموزش و پرورش هستند.

با وجود آنکه سند تحول، عدالت تربیتی را برای تمامی گروه هدف و در دو بعد کمی و کیفی تبیین کرده است، گاهی از عدالت به معنای توزیع مساوی امکانات و منابع یاد می‌شود. در حالی که عدالت آموزشی را دسترسی نابرابر به آموزش تعریف می‌کنند تا نظام آموزش و پرورش، متناسب با این نابرابری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کند. به همین دلیل، در عمل عدالت به سطح میزان توزیع منابع و امکانات، آن هم برای گروه‌های هدف انتخابی و نه همه مخاطبان سند، تقلیل می‌یابد. این نوع عدالت، حتی اگر محقق هم شود، ظاهری است و در متن آن بی‌عدالتی موج می‌زند؛ چرا که در تقسیم عادلانه و نه مساوی، امکانات آموزشی و فرصت یادگیری در قالب ابعاد کیفی و فرهنگی مهم است. (رستم، ۱۴۰۰)

پیشنهاد عملیاتی تحقق عدالت تربیتی

در وضع موجود، تحقق عدالت تربیتی نیازمند اقدامات استمراری و استقراری به‌طور هم‌زمان است. اولین گام به سوی تحقق حداکثری عدالت در استمرار اقدامات جاری، داشتن برخوردی ناعادلانه و جبرانی به مباحث، مناطق و مخاطبان مغفول مانده در عدالت تربیتی است. برای مدتی باید توزیع نامتعادل امکانات و همه منابع عدالت معنا شوند و با توجه به زیرساخت‌های اولیه‌ای که در طول زمان بسیار نامساوی شکل گرفته است، هیچ توزیعی مساوی انجام نشود. پس از به تعادل رسیدن نظام، حسب تحلیل جامع وضعیت موجود و هدف‌گذاری‌های برنامه‌ای مبتنی بر آمایش سرزمینی، توزیع متناسب، متوازن و متعادل منابع و امکانات آموزشی، انسانی، ساختمان و تجهیزات انجام شود. (رستم، ۱۴۰۰)

تأکید مقام معظم رهبری بر موضوع پیشرفت و عدالت با اولویت فرهنگ و اقتصاد خطاب به مرجع مقننه کشور، حاکی از میزان اهمیت قوانین در این عرصه است. بررسی مصوبات موجود در حوزه عدالت تربیتی مبین این است که با وجود تبیین دقیق و صریح قوانین، سیاست‌ها، راهبردها، اهداف و راهکارهای عملیاتی ذیل اسناد و قوانین، پس از سالیان طولانی، برخی از مصوبات همچنان صرفاً در حد همان مصوبه باقی مانده‌اند و اقدام عملیاتی برای کاربست آن‌ها انجام نشده است. بنابراین، اجرا نشدن مصوبات و قوانین موجود به‌صورت کامل یا ناقص، بخش مغفول دیگری در مسیر توسعه عدالت است که باید در جایگاه درست خود استقرار یابد. در این مورد، اولین گام مؤثر، تدوین فهرستی از مصوبات مرتبط با تحقق عدالت تربیتی، مندرجات سند تحول، اقدامات جاری و نیازهای اصلاحی و اجرایی استقرار مصوبات قانونی است. حسب اولویت‌های زمانی و تحلیل وضعیت موجود، عملیاتی کردن بند دوم سیاست‌های تحولی ابلاغی مقام معظم رهبری، مبنایی‌ترین اقدام در اولویت فرهنگی کشور به شمار می‌آید (رستم، ۱۴۰۰).

بر این مبنای، «ارتقای جایگاه آموزش و پرورش به‌مثابه مهم‌ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و مولد سرمایه اجتماعی و عهده‌دار اجرای سیاست‌های مصوب و هدایت و نظارت بر آن (از مهد کودک و پیش‌دبستانی تا دانشگاه) به‌عنوان امری حاکمیتی»، ضروری است.

میزان تحقق عدالت تربیتی در دوره‌های تحصیلی

چهار دوره تحصیلی پیش از دبستان، دبستان و متوسطه اول و دوم همگی دوره‌هایی رسمی هستند. طبق قوانین موجود، حضور کودکان و نوجوانان دو دوره دبستان و متوسطه اول در مدرسه الزامی است و در دو دوره پیش‌دبستانی و متوسطه دوم حضور اختیاری است. به تأکید قوانین و سیاست تحولی ابلاغی، آموزش و پرورش تمامی دوره‌ها، از مهد کودک و پیش‌دبستانی تا دانشگاه، به‌عنوان امری حاکمیتی، نیازمند توجه و ارتقای جایگاه است و قاعدتاً هر دوره متناسب با میزان تأثیرپذیری مخاطب و اثرگذاری دستگاه در تربیت نهادینه سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد. (رستم، ۱۴۰۰)

برخورد جبرانی با مغفول مانده‌ها در حوزه عدالت تربیتی باید در سطوح ملی، منطقه‌ای و فردی تبیین شود و حسب نتایج اقدامات جبرانی لازم انجام گیرد. محورهای اقدامات عبارت‌اند از:

• میزان امکانات، فضا، تجهیزات، منابع آموزشی و انسانی تخصیص یافته به هر دوره، با توجه به تعداد مخاطب هدف؛

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- میزان امکانات، فضا، تجهیزات، منابع آموزشی و انسانی مورد نیاز هر دوره، با توجه به تعداد مخاطب هدف؛
 - میزان دسترسی مخاطب هدف هر دوره به حداقل آموزش‌های مورد نیاز؛
 - میزان برخورداری مخاطب هدف هر دوره به آموزش و پرورش با کیفیت؛
 - میزان اثربخشی کارکردهای فرهنگی و هویت‌محور هر دوره بر شیوه زندگی فردی و اجتماعی مخاطب هدف؛
 - میزان بازدهی شناختی، ذهنی، اجتماعی، اقتصادی و توسعه‌ای هر دوره بر اساس مخاطب هدف؛
 - میزان اثربخشی مداخلات تربیتی هر دوره تحصیلی در رشد متوازن و همه‌جانبه و سلامت‌محور مخاطب هدف. (رستما، ۱۴۰۰)
- عدل و ظلم از جمله واژه‌هایی هستند که بحث درباره آنها، دامنه‌ای وسیع دارد. رفتار انسان، از وظایفی که نسبت به خداوند دارد، تا جزئی‌ترین فعلی که از او در ارتباط با خود با دیگران سر می‌زند، می‌تواند مصداق عمل عادلانه و یا ظالمانه باشد. با این وجود علمای اخلاق بیش از آنکه پیرامون ابعاد نفسانی و آثار فردی این دو صفت بحث کنند، درباره آثار اجتماعی آنها سخن گفته‌اند. چرا که این دو از اوصاف اولیه نظام‌های حکومتی و بیانگر وضع امنیت و آسایش مردم در روزگار سیستم اجتماعی و حکومتی عادلانه و یا ظالمانه است. روایاتی نیز که از ائمه معصومین (علیهم‌السلام) نقل شده، نشانگر اهمیت اجرای عدل و پرهیز از ظلم از جانب حکام و متصدیان امور و مردم است. (طاهری، ۱۳۹۴)

-معنای عدالت

عدل در لغت و اصطلاح، معانی مختلفی دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود: «نهادن هر چیزی به جای خود»، «حد متوسط میان افراط و تفریط در قوای درونی»، «به تساوی تقسیم کردن»، «رعایت برابری در پاداش و کیفر دادن به دیگران، اگر عمل نیک است پاداش، و اگر بد است کیفر داده شود».

شهید مطهری (رحمة‌الله‌علیه) از واژه عدالت و ظلم، که درباره انسان به کار می‌رود، چنین ترسیمی ارائه داده است: «ما افراد بشر، فردی از نوع خود را که نسبت به دیگران قصد سوئی ندارد، به حقوق آنها تجاوز نمی‌کند، هیچ‌گونه تبعیضی میان افراد قائل نمی‌گردد، در آنچه مربوط به حوزه حکومت و اداره او است، با نهایت بی‌طرفی، به همه به یک چشم نگاه می‌کند، در مناقشات و اختلافات افراد دیگر، طرفدار مظلوم و دشمن ظالم است؛ چنین کسی را دارای نوعی از کمال (یعنی عدالت) می‌دانیم و روش او را قابل «تحسین» می‌شماریم و خود او را «عادل» می‌دانیم». در مقابل، فردی را که نسبت به حقوق دیگران تجاوز می‌کند، در حوزه قدرت و اداره خود میان افراد تبعیض قائل می‌شود، طرفدار ستمگران و ستمکشان «بی تفاوت» است، چنین کسی را دارای نوعی نقص به نام «ظلم» و ستمگری می‌دانیم و خود او را «ظالم» می‌خوانیم و روش او را لایق «تقبیح» می‌شماریم. (طاهری، ۱۳۹۴)

"الْعَدَالَةُ" و "المُعَادَلَةُ" لفظی است که در حکم و معنی مساوات است و به اعتبار نزدیک بودن عدل به مساوات در آن مورد هم به کار می‌رود.

"عَدْلٌ" در چیزهایی که با بصیرت و آگاهی درک می‌شود، به کار می‌رود مثل احکام و عدل و "عدیل" در چیزهایی است که با حواس درک می‌شوند مثل اوزان، اعداد و پیمانها .

"عدل" ضد ظلم و جور و هم معنی قسط است، ریشه و مشتقات عدل نزدیک به سی‌بار در قرآن ذکر شده و این تکرار اشاره دارد به اینکه قرآن درباره عدل توجه فراوانی دارد .

معنای عرفی

"عدل" به معنای رعایت حقوق دیگران در برابر ظلم و تجاوز به کار می‌رود از این‌رو عدل را به معنی "اعطاء کل ذی حق حقه" گرفته‌اند، و برخی در معنای عدل توسعه داده‌اند و آن را به معنای «هر چیزی را در جای خود نهادن یا هر کاری را به وجه شایسته انجام دادن» به کار برده‌اند .

عدالت خداوند

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

عدالتی که جزء اصول مذهب است یکی از صفات خداست و در اصل خداشناسی که نخستین اصل از اصول دین است مندرج می‌باشد، ولی ممتاز ساختن آن بسیار پر معنی است به همین دلیل در مباحث اجتماعی اسلام روی هیچ اصلی به اندازه عدالت تکیه نشده است. خدای متعال، نسبت به هیچ کس ظلم و ستم نمی‌کند و کاری را که عقل سالم آن را زشت می‌شمارد، انجام نمی‌دهد. خداوند عادل است و جهان را بر مبنای عدالت آفریده است روزی مردم را اندازه‌گیری فرموده و از روی عدالت به هر کدام نصیبی از وسعت رزق و تنگدستی داده است، جز به عدالت فرمان نمی‌دهد و به ستم پاداش کسی را ضایع نخواهد کرد. (طاهری، ۱۳۹۴)

عدالت در اخلاق

افعال انسان در عدالت، به میانه‌روی و اعتدال انجام می‌شود و این از شریف‌ترین و برترین فضیلت‌هاست، زیرا جامع همه فضایل و ملازم آنهاست، عدالت اخلاق، در حقیقت شامل تعادل و عدالت میان قوای درونی انسان و انعکاس آن بر رفتار ظاهری است و مصداق آن انبیاء (علیهم‌السلام) می‌باشند.

امام خمینی عدالت را با دو رویکرد اخلاقی و عرفانی مورد بررسی قرار می‌دهد. ایشان عدالت در نگاه اخلاقی را در حدّ وسط افراط و تفریط و عامل تعدیل قوای غضبی، شهوی و عملی می‌داند. تعدیل قوای نفس، غایت کمال انسانی است و از مهم‌ترین اصولی است که غفلت از آن سبب شقاوت ابدی انسان می‌گردد. زمانی عدالت در مملکت نفس ظهور می‌کند که قوای شهوی و غضبی در برابر عقل و شرط تسلیم شده باشند. تعدیل و عدالت بین قوای نفسانی سبب ارتقاء وجودی انسان و رسیدن او به مرتبه انسانیت است. اما اگر نفس تابع یکی از قوا شود، صورت ملکوتی او تابع آن قوه شده به شکل حیوان سبعی یا شیطان ظهور می‌کند و در روز آخرت به اشکال و صورت متعدد بهیمی، سبعی، شیطان و حیوانی محشور می‌شود. بنابراین حرص به دنیا، محبت آن و توجه به کثرات عالم ماده، قوای انسانی را از حدّ عدل و اعتدال خارج کرده و او را به سمت حیوانی و مادی می‌کشاند؛ زیرا فضایل معنوی با حبّ حرص به دنیا، جمع نمی‌شود. از این روی مفسد اخلاقی که از حبّ نفس سرچشمه می‌گیرد، نفس معتدل را از جاده مستقیم انسانیت و عقل و شرع خارج می‌کند. (طاهری، ۱۳۹۴)

عدالت در نگاه عرفانی، استقامت در همه فضایل باطنی و ظاهری، روحی و قلبی، نفسی و جسمی است که ویژه انسان کامل می‌باشد که جامعه همه مظاهر الهی است. [۲۲] طریق انسان کامل بر اساس عدالت است که خط مستقیم و مسیر معتدل انسانیت است، از این رو اعتدال حقیقی تنها برای انسانی کامل که از آغاز سیر تا منتهای آن هیچ انحرافی ندارد، حاصل می‌شود. (طاهری، ۱۳۹۴)

عدالت از نظر فقهی

عدالت عبارت است از ملکه و نیرویی که سبب می‌شود انسان واجبات را انجام دهد و محرمات را ترک کند. اسلام برای ترویج این صفت، امتیازات و شخصیت‌هایی به افراد داده است، مثل رهبریت، مرجعیت قضاوت، شهادت، امامت جماعت و [۲۴... عدالت یا متعلق به اخلاق و افعال یا به تقسیم اموال یا به معاملات و دادوستد یا به احکام و سیاست‌ها مربوط شود، عادل در هر یک از این موارد برای برقراری تساوی و تعادل افراط و تفریط را به اعتدال و میانه باز می‌گرداند، عادل حقیقی باید به قوانین الهی، عالم باشد تا بتواند در امور، حفظ مساوات کند. (طاهری، ۱۳۹۴)

بحث و نتیجه‌گیری

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با تأکید بر عدالت تربیتی، ترسیم‌کننده ایرانی توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویتی اسلامی انقلابی، الهام‌بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین‌المللی در افق ۱۴۰۴ است. امام علی (ع) گلوگاه اصلی تحقق این سیادت همه‌جانبه را معرفی کرده‌اند:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

• تعلّموا العلم صغارا، تسودوا به کبارا: در خردسالی علم بیاموزید تا در بزرگسالی به برتری و سیادت و آقایی نائل شوید (ابی‌الحدید، ۲۶۷: ۴۹).

• من لم يتعلّم فی الصّغر لم يتقدّم فی الکبر؛ کسی که در کوچکی تحصیل علم نکند؛ در بزرگسالی، تقدّم اجتماعی نخواهد داشت (آمدی، ۴۲۹ق: حکمت ۸۹۳۷).

بر این مبنا و به تأکید آیات و روایات الهی، یافته‌های پژوهشی و مستندات حوزه‌های متعدد علمی و اجرایی داخلی و خارجی، دوره تحصیلی پیش‌دبستان معروف به «دوران طلایی»، مؤثرترین دوره آموزش و پرورش افراد انسانی است. فرصتی بی‌بدیل که هرگز و به هیچ‌وجه جبران‌شدنی نیست! اسناد و قوانین پشتیبان اجرایی این دوره، لازم و البته ناکافی هستند. دوران ابتدایی، اولویت سند تحول بنیادین است. عالی‌ترین مقام کشور اهمیت این دوران را به کمال تبیین کرده‌اند. لیکن همچنان کودکان پیش‌دستانی در بهره‌مندی از حق حاکمیتی آموزش و پرورش با کیفیت مغفول مانده‌اند. با توجه به تبیین صریح قوانین، سیاست‌ها، راهبردها، اهداف و راهکارهای عملیاتی اسناد مصوب کشور، تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش زمانی محقق می‌شود که از بنیادی‌ترین دوره تحصیلی، یعنی دوره پیش از دبستان، آغاز شود. به نظر می‌رسد تحقق حداکثری عدالت تربیتی صرفاً نیازمند عزم ملی و جدی، طبق برنامه عمل جامع و تحت مدیریت یکه‌پارچه و مقتدر است.

منابع

- بیگی زاده، ثریا، بیگی زاده، زیبا، سبزی، زیبا، شیوه‌های برقراری عدالت آموزشی در میان دانش‌آموزان با محوریت نقش معلمان، اولین کنفرانس بین‌المللی مطالعات میان‌رشته‌ای علوم بهداشتی، روانشناسی، مدیریت و علوم تربیتی، ۱۴۰۰
- بازرلو، صفرعلی، معلم، محور عدالت آموزشی، ۱۴۰۰
- نجفی، نفیسه، باقری، خسرو، عدالت در آموزش و پرورش از دیدگاه اسلام با تأکید بر خصوصی سازی مدارس، روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳۹۸
- رستما، صدیقه، عدالت آموزشی از نظر تا عمل، ۱۴۰۰
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰
- پیام رهبر انقلاب به مناسبت آغاز به کار مجلس یازدهم، ۷ خرداد ۱۳۹۹
- بهرامی، سعید، آموزش اصولی عادلانه رفتار کردن به کودکان زیر ۱۰ سال، ۱۳۹۵
- رسولی، فریبا، درک کودک از عدالت چگونه شکل می‌گیرد؟، ۱۴۰۰
- محسنی، طاهر، روش تدریس نوین، ۱۳۹۹.
- مقرب الهی، زهرا، روش‌های نوین تدریس، ۱۳۹۵
- فضلی‌خانی، منوچهر (۱۳۷۸)، روش‌های فعال تدریس، انتشارات تربیت.
- اکبری شلدره‌ای، فریدون و دیگران: (۱۳۸۹)، روش‌های نوین یاددهی - یادگیری و کاربرد آن‌ها در آموزش، تهران: انتشارات فرتاب.
- رحیمی، قریب رضا، بررسی تأثیر شیوه برخورد معلم با تکالیف در پیشرفت تحصیلات دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، پایان‌نامه کارشناسی مرکز آموزش عالی ضمن خدمت فرهنگیان، ۱۳۷۶.
- قاسمی پویا، اقبال (۱۳۹۲)، پژوهش در عمل. تهران: اول ناشر.
- محمدی، اکرم و رحمانی، خزان، بررسی تأثیر تکلیف مهارت محور و خلاق بر میزان یادگیری دانش‌آموزان ابتدایی، پژوهشنامه اورمزد، تابستان ۱۳۹۸.